

TURISTIČKA VALORIZACIJA TOPČIDERSKOG PARKA U BEOGRADU

Milena Lakićević, Bojan Srđević

REZIME

Beograd je najpopularnija destinacija gradskog turizma u Srbiji. U proteklih deset godina broj stranih turista u srpskoj prestonici se kontinuirano povećavao. Topčiderski park je važan deo turističke ponude grada i nalazi se na petom mestu po broju poseta. U radu je izvršena turistička valorizacija Topčiderskog parka po modelu Hilari du Kros. Analizirani su indikatori turističkog i sektora upravljenja kulturnim dobrima. Zaključeno je da ova istorijska celina zaslužuje bolje osmišljenu i sprovedenu strategiju zaštite i održavanja i bolji status u okviru promovisanja turističke ponude grada.

Ključne reči: Topčiderski park, turistički promet, turistička valorizacija, model Hilari du Kros

UVOD

Beograd predstavlja najatraktivniju destinaciju gradskog turizma u Srbiji (Armenski i sar., 2009). Turizam u Beogradu počiva na povoljnom geografskom, saobraćajnom i turističkom položaju, kao i brojnim i raznovrsnim prirodnim i antropogenim turističkim vrednostima (Stanković i Vojčić, 2007). Turistički promet se može pratiti na osnovu podataka o broju turista (Tabela 1) i podataka o ostvarenom broju noćenja (Tabela 2).

Tabela 1. Broj turista u Beogradu u periodu od 2001. do 2010. godine
Table 1. Number of tourists in Belgrade in the period 2001-2010

Godina Year	Dolasci / Arrivals		
	Ukupno Total	Domaći Domestic	Strani Foreign
2001.	738.138	589.164	148.974
2002.	757.858	569.740	188.118
2003.	702.746	491.461	211.285
2004.	663.512	423.948	239.564
2005.	645.633	374.689	270.944
2006.	667.749	393.968	273.781
2007.	722.573	296.461	426.112
2008.	672.042	304.662	367.380
2009.	576.540	214.328	362.212
2010.	589.456	204.588	384.868

Izvor: Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak 2001-2010, Beograd
Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, Statistical yearbook 2001-2010, Belgrade

U Beogradu je broj stranih turista 2010. godine bio 2,6 puta veći nego 2001. Glavni grad Srbije, u analiziranom periodu, postaje sve atraktivnija turistička destinacija strancima. Najveći broj turista iz inostranstva posetio je Beograd 2007. godine.

Tabela 2. Dužina boravka turista u Beogradu u periodu od 2001. do 2010. godine
Table 2. The length of tourist stays in Belgrade in the period 2001-2010

Godina Year	Dužina boravka (dani) The length of stay (days)	
	Domaći Domestic	Strani Foreign
2001.	1,5	2,3
2002.	1,6	2,3
2003.	1,5	2,2
2004.	1,7	2,1
2005.	1,6	2,1
2006.	1,5	2,0
2007.	1,7	2,0
2008.	1,6	2,0
2009.	1,7	2,2
2010.	1,7	2,1

Dužina boravka domaćih i stranih turista u Beogradu, u periodu između 2001. i 2010. godine se nije značajno menjala. Iznosi 1,5-1,7 dana za domaće i 2,0-2,3 dana za turiste iz inostranstva. Kratko zadržavanje gostiju je jedna od karakteristika gradskog turizma (Čučulović i Čučulović, 2010). Dužina boravka turista može se povećati promocijom novih turističkih sadržaja (na primer parkova i gradskih zelenih površina).

TOPČIDERSKI PARK

Topčiderski park je objekat pejzažne arhitekture. Zauzima površinu od 12,8 ha i udaljen je 5 km od centra grada. Spada u istorijske parkove. Prema Firentinskoj povelji, istorijski vrt je arhitektonska i biljna kompozicija koja sa stanovišta istorije ima opšte društveni značaj i kao takav se smatra spomenikom.

Nastanak Topčiderskog parka vezan je za dobijanje državne samostalnosti Srbije 1830. godine. Po strukturi, Beograd je tada bio tursko naselje, a njegova okolina, zajedno sa područjem Topčidera, u velikoj meri neuređeno, močvarno zemljište. Po želji kneza Miloša, ova površina se uređuje kao glavna Kneževa rezidencija. Formiranje topčiderske rezidencijalne celine traje od 1831. do 1834. godine. Počinje izgradnjom Konaka i Crkve posvećene svetim apostolima Petru i Pavlu. Nekoliko godina kasnije, 1842. godine usledilo je i podizanje parka ispred konaka (Milanović, 2006).

Za prvobitan izgled parka bio je zadužen inženjer Anastasije Nikolić. Topčiderski park bio je projektovan u geometrijskom stilu, po uzoru na francuske barokne vrtove. Putopisci XIX veka upoređuju Topčiderski park sa najznačajnijim evropskim ostvarenjima vrtne umetnosti. Češki vrtlar Cervenko je 1866. godine u ovom parku osnovao prvi staklenik u Srbiji, koji se u parku i danas nalazi, iako više nije u funkciji. U njemu su se nekada proizvodile egzotične vrste za potrebe obogaćivanja parkovske kompozicije.

U parku se nalaze Obelisk, skulptura žene Žetelica i nedavno obnovljen spomenik Arčibaldu Rajsu. Obelisk je podignut 1859. godine u čast povratka Miloša Obrenovića na vlast. Ovaj kameni spomenik je delo Franca Lorana. Smešten je u tačku preseka ose konaka i ose crkve. Skulptura Žetelica je delo Fidelisa Kimela. Izlivena je u Beču 1852. godine, a postavljena u park 1860. godine. Predstavlja boginju zemljoradnje Demetru u grčkoj, odnosno boginju Cereru u rimskoj mitologiji i simboliše plodnost i izobilje. Spomenik Arčibaldu Rajsu, švajcarskom profesoru i velikom prijatelju srpskog naroda iz perioda I svetskog rata, podignut je u znak zahvalnosti 1931. godine. Delo je Marka Brežanina. Simbol parka predstavlja i javorolisni platan ispred ulaza u konak, koji je pod zaštitom države, u statusu spomenika prirode botaničkog karaktera. Zaštićeno stablo visine 35 m i raspona krune 49 m, staro je oko 160 godina.

Nekada rezidencijalni, a sada popularni gradski park Topčider je, prema podacima Turističke organizacije Beograda za 2011. godinu, na petom mestu najposećenijih turističkih destinacija glavnog grada Srbije.

Današnje stanje i tretman ovog prostora, uprkos brojnim inicijativama, u većini aspekata ne odaju utisak važnosti koji je Topčiderski park u istoriji i kulturi Beograda i srpske države imao (Vujičić i sar., 2005).

MODEL HILARI DU KROS

U radu je korišćen Hilari du Kros model turističke valorizacije (Du Cros, 2000). Osnovna namena ovog modela je sagledavanje mogućnosti uključivanja objekata kulture u održivi razvoj turizma (Du Cros, 2001).

Tabela 3. Matrica tržišne privlačnosti/robusnosti

Table 3. Market appeal/robustness matrix

Robusnost/ <i>Robustness</i>	35-50	M (1,1)	M (1,2)	M (1,3)
	17-34	M (2,1)	M (2,2)	M (2,3)
	0-16	M (3,1)	M (3,2)	M (3,3)
		0-16	17-34	35-50
	Tržišna privlačnost / <i>Market appeal</i>			

Izvor / Source: Du Cros, 2000

Model se sastoji iz turističkog i sektora upravljanja kulturnim dobrima. Indikatori turističkog sektora se ocenjuju vrednostima: 0-3, 0-4 i 0-5, ocene sabiraju, a dobijeni zbir određuje tržišnu privlačnost: 0-16 slaba privlačnost, 17-34 srednja privlačnost i 35-50 visoka privlačnost. Indikatori u sektoru upravljanja kulturnim dobrima se ocenjuju korišćenjem različitih skala (0-2, 0-3, 0-4, 0-5, 1-4, 1-5). Ukupne ocene kulturne značajnosti/robusnosti za sektor upravljanja kulturnim dobrima mogu biti: 0-16 mala, 17-34 srednja i 35-50 visoka. Posle izvršene analize formira se 3×3 matrica tržišne privlačnosti/robusnosti, kao što je prikazano u Tabeli 3.

TURISTIČKA VALORIZACIJA TOPČIDERSKOG PARKA PO MODELU HILARI DU KROS

Evaluacija indikatora turističkog sektora po modelu Hilari du Kros prikazana je u Tabeli 4.

Tabela 4. Indikatori turističkog sektora za Topčiderski park
Table 4. Indicators of tourism sector for Topčiderski park

Indikatori turističkog sektora	Skala	Ocena
Ambijent	0-5	3
Mesto poznato van lokalne oblasti	0-5	5
Značajan nacionalni simbol	0-5	5
Evokativnost mesta	0-5	5
Različitost od okolnih kulturnih dobara	0-5	4
Atraktivnost za specijalne namene	0-5	4
Komplementarnost sa ostalim turističkim produktima	0-5	4
Pristup kulturnom dobru	0-4	3
Transport do kulturnog dobra	0-3	2
Blizina drugih objekata kulture	0-3	1
Uslužne pogodnosti	0-5	2
Ukupno	50	38

Izvor / Source: Du Cros, 2000

Najviše ocene date su za: evokativnost mesta, jer za ovaj prostor postoji veliki broj istorijskih priča interesantnih posetiocima; mesto poznato van lokalne oblasti i značajan nacionalni simbol – ceo prostor nedvosmisleno predstavlja kulturno-istorijsku celinu nacionalnog značaja.

Visoke ocene dodeljene su za: komplementarnost sa ostalim turističkim produktima – edukativni, manifestacioni, verski turizam; različitost od ostalih kulturnih dobara – prostor se veoma razlikuje od okolnih kulturnih dobara; atraktivnost za specijalne namene – prostor je pogodan za održavanje različitih kulturnih manifestacija, pristup kulturnom dobru i transport do kulturnog dobra – prostor je dobro povezan sa ostalim delovima grada.

Srednja ocena 3 dodeljena je za ambijent jer sadašnje stanje u velikoj meri ne odgovara značaju prostora.

Niske ocene su dobili: blizina drugih objekata kulture – u okruženju ne postoji veliki broj drugih objekata kulture i uslužne pogodnosti – postoji jedan restoran sa malim brojem parking mesta, nedostaje info-pult sa promotivnim materijalima o parku, itd.

Ukupna ocena indikatora turističkog sektora je 38, što znači da je stepen tržišne privlačnosti Topčiderskog parka visok.

U Tabeli 5 date su vrednosti indikatora sektora upravljanja kulturnim dobrima po modelu Hilari du Kros.

Tabela 5. Indikatori sektora upravljanja kulturnim dobrima za Topčiderski park
Table 5. Indicators of sector of cultural asset management for Topčiderski park

Indikatori sektora upravljanja kulturnim dobrima	Skala	Ocena
Estetska vrednost	0-2	1
Istorijska vrednost	0-2	2
Edukaciona vrednost	0-2	2
Društvena vrednost	0-2	1
Naučna vrednost	0-2	2
Retkost kulturnih dobara na destinaciji	0-3	3
Reprezentativnost mesta	1-4	2
Osetljivost kulturnog dobra	0-4	2
Stanje reparacije	0-4	1
Postojanje plana upravljanja	0-5	2
Redovno nadgledanje i održavanje	0-5	2
Mogućnost negativnog uticaja velikog broja turista	1-5	3
Mogućnost promene	1-5	3
Potencijal za investiranje i konsultacije	0-5	1
Ukupno	50	27

Izvor / Source: Du Cros, 2000

Zbog već opisanih karakteristika prostora, najviše ocene date su za indikatore: istorijska vrednost, edukaciona vrednost i retkost kulturnih dobara na destinaciji. Najviša ocena data je i za indikator naučna vrednost zbog velikog istraživačkog potencijala parka za oblast pejzažne arhitekture, arhitekture, istorije umetnosti, botanike itd.

Srednje ocene dodeljene su indikatorima: estetska vrednost i reprezentativnost mesta – jer je ovaj prostor tokom vremena, u velikoj meri izgubio svoj nekadašnji sjaj, društvena vrednost – prostor okuplja veliki broj posetilaca, ali ne i koliko bi mogao, osetljivost kulturnog dobra i sa njom povezana mogućnost negativnog uticaja velikog broja turista – analizirano područje ima srednji kapacitet prijema velikog broja turista bez rizika oštećenja samog objekta i mogućnost promene – poželjne su promene srednje obima uz uvažavanje svih osobenosti prostora.

Najlošije ocenjeni indikatori su: stanje reparacije, postojanje plana upravljanja, redovno nadgledanje i održavanje – prisutni u izvesnoj, ali ne i u potrebnoj meri i potencijal za investiranje – trenutno se nedovoljno ulaže u održavanje ovog objekta.

Ukupna ocena indikatora sektora upravljanja kulturnim dobrima je 27, što predstavlja srednju vrednost.

Sledeći korak u modelu je postavljanje matrice tržišne privlačnosti/robusnosti (Tabela 6).

Tabela 6. Matrica tržišne privlačnosti/robusnosti
Table 6. Market appeal/robustness matrix

Robusnost/ Robustness	35-50	M (1,1)	M (1,2)	M (1,3)
	17-34	M (2,1)	M (2,2)	M (2,3)
	0-16	M (3,1)	M (3,2)	M (3,3)
		0-16	17-34	35-50
Tržišna privlačnost / Market appeal				

Izvor / Source: Du Cros, 2000

Topčiderski park, prema izvršenoj analizi, ima visoku vrednost tržišne privlačnosti i srednju vrednost robusnosti, tako da se nalazi na poziciji matrice M (2,3). Dobijeni rezultati potvrđuju da je prostor veoma pogodan za razvoj turizma, kao i da su potrebne konzervacione mere umerenog obima da se analizirano područje sačuva od degradacije uzrokovane prekomernim posetama turista.

Ova izuzetno značajna kulturno-istorijska celina zaslužuje bolje osmišljenu i sprovedenu strategiju zaštite i održavanja, kao i bolji status u okviru promovisanja turističke ponude grada.

ZAKLJUČAK

Topčiderski park je važan deo turističke ponude Beograda. Spada u najstarije i najveće parkove u Beogradu. Tokom vremena je menjao svoju namenu; od rezidencijalnog parka namenjenog boravku vladara postao je gradski park i popularno izletišta. U radu je korišćen model Hilari du Kros turističke valorizacije objekata kulture. Ovaj sveobuhvatan i kompleksan model vrednuje turistički i sektor upravljanja kulturnim dobrima i ocenjuje robusnost kulturnog dobra da primi posetioce.

Turističkom valorizacijom po modelu Hilari du Kros potvrđeno je da Topčiderski park predstavlja dragocen element turizma Beograda, sa visokom vrednošću tržišne privlačnosti i srednjom vrednošću robusnosti. Predlaže se da se uređenju i održavanju prostora posveti veća pažnja. Bolje osmišljeno upravljanje omogućilo bi da se parku, makar delimično, vrati stari sjaj i tako obezbedi dolazak još većeg broja turista. U postupcima upravljanja Topčiderskim parkom može se koristiti AHP (analitički hijerarhijski proces), u svetskoj praksi potvrđen kvalitetan alat za podršku odlučivanju. AHP se često koristi u poslovima zaštite prirode, šumarstva i pejzažne arhitekture (Lakićević i Srđević, 2011), a pogodan je za individualne i grupne kontekste odlučivanja u analizi strateških planova razvoja, kao i za sprezanje sa modelima iz domena društvene teorije odlučivanja (Kangas i Kangas, 2002, Srđjevic, 2007).

LITERATURA

1. Armenski T., Zakić L., Dragin A. (2009): Percepcija inostranih turista o imidžu Srbije. Glasnik Srpskog geografskog društva, 89(1), 39-63.
2. Čučulović R., Čučulović A. (2010): Turistička valorizacija opštine Negotin. Glasnik Srpskog geografskog društva, 90(3), 89-109.
3. Du Cros H. (2000): Planning for sustainable cultural heritage tourism in Hong Kong. Final report to the Lord Wilson Heritage Trust Council SAR.
4. Du Cros H. (2001): A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage. International Journal of Tourism Research, 3, 165–170.
5. Kangas J., Kangas A. (2002): Multiple Criteria Decision Support Methods in Forest Management: An Overview and Comparative Analyses. in: Multi-objective Forest Planning, Managing Forest Ecosystems 6, Kluwer Academic Publishers.
6. Lakićević M., Srđević B. (2011): Primena analitičkog hijerarhijskog procesa u upravljanju predelima (studija slučaja park-šume Košutnjak). Glasnik Srpskog geografskog društva, 91(1), 51-64.
7. Milanović H. (2006): Zelenilo Beograda. JKP "Zelenilo-Beograd".
8. Srdjevic B. (2007): **Linking Analytic Hierarchy Process and Social Choice Methods to Support Group Decision-Making in Water Management.** Decision Support Systems, 42 (4), 2261-2273, Elsevier, ISSN: 0167-9236.
9. Stanković S. M., Vojčić V. (2007): Mesto turizma u privredi Beograda. Zbornik radova PMF - Geografski institut, Beograd, 55, 95-104.
10. Vujičić D., Skočajić D., Tutundžić A., Bobić A., Pavlović N., Popović I. (2005): Projekat revitalizacije prostorne kulturno-istorijske celine Topčider. Nasleđe, 6, 251-262.
11. http://www.international.icomos.org/e_floren.htm
12. <http://www.tob.rs>

TOURIST VALORIZATION OF TOPČIDERSKI PARK IN BELGRADE

by

Milena Lakićević, Bojan Srđević

SUMMARY

Topčiderski park is one of the oldest and one of the largest parks in Belgrade. It was built in 1842 at the initiative of Prince Miloš Obrenović, as a surrounding area of Castle of the principality of Serbia. It represents a historic garden, i.e. an architectural and horticultural composition of interest to the public from the historical and artistic point of view.

Tourism evaluation of historic parks has a great significance in planning the su-

sustainable development of cultural tourism. Hilary du Cros (2000) introduced a new tourist valorization model. This complex and comprehensive model includes numerous indicators for tourist and cultural assets management sector and provides an estimation regarding the destination capacity to accept visitors. The results are shown within a nine cell matrix of market appeal/robustness. Topčiderski park, with high market appeal and moderate robustness is ideally suited for tourism activities.

According to the matrix of market appeal/robustness, it belongs to the category M (2,3). Therefore, it is considered a highly important part in the tourist offer of Belgrade, which would require moderate conservation measures to protect the cultural values of heavy visitation.

Keywords: Topčiderski park, tourist valorization, Hilary du Cros model.

Primljeno: 17.10.2011.

Prihvaćeno: 20.10.2011.